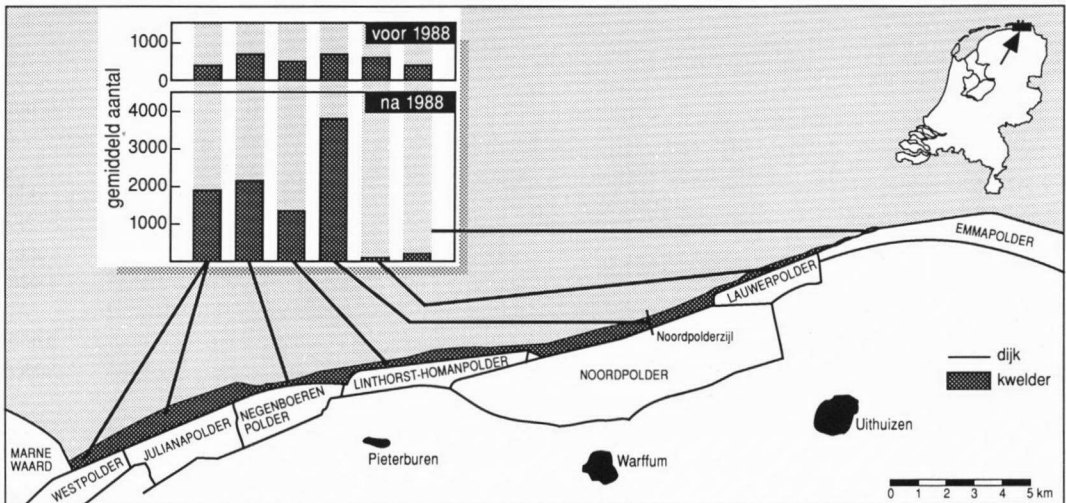

ROTGANZEN AAN DE GRONINGER KUST

Bernard Spaans

In de levenscyclus van de in arctisch Siberië broedende Rotganzen *Branta b. bernicla* speelt het Waddengebied een belangrijke rol. In de herfst, wanneer de vogels uit het broedgebied terugkeren, vormen klein zee gras *Zostera noltii* en wieren *Enteromorpha spp.* het voorkeursvoedsel. Veel Rotganzen trekken via het Waddengebied dan ook snel door naar de kusten van Zuid en Oost Engeland en West Frankrijk waar uitgestrekte zee grasvelden te vinden zijn. In de loop van de winter wordt er meer en meer op grassen gefoerageerd, zowel buitens als binnendijs. Vanaf eind februari trekken de Rotganzen massaal terug naar het Waddengebied. In mei is meer dan 90% van de wereldpopulatie te vinden op de kwelders tussen Den Helder en het Deense Esbjerg. De jonge sprietjes van een aantal kwelderplanten (rood zwenkgras *Festuca rubra*, gewoon kweldergras *Puccinellia maritima*, zee weegbree *Plantago maritima* en schorrezoutgras *Trichogin mariti-*

ma) vormen in deze tijd een hoogwaardige voedselbron voor de ganzen. De lange dagen in mei en de hoge voedselkwaliteit maken het de ganzen mogelijk reserves aan te leggen. Deze reserves zijn nodig voor de vier- tot zesduizend kilometer lange trek naar het broedgebied, de productie van de eieren en gedeeltelijk ook voor het broeden zelf. Het merken van de vogels met afleesbare kleureringen en het feit dat de jonge ganzen in de eerste winter met hun ouders in familieverband leven maakten het mogelijk in West-Europa het broedsucces van individuele ganzen te bepalen. Zo kon worden aangetoond dat vrouwelijke Rotganzen die vlak voor vertrek naar het broedgebied (eind mei) relatief zwaar zijn meer kans hebben om in de herfst met de jongen terug te keren dan vrouwtjes met een laag gewicht (Ebbing & Spaans 1992). De aanleg van voldoende reserves op de kwelders in het Waddengebied lijkt een voorwaarde te zijn voor

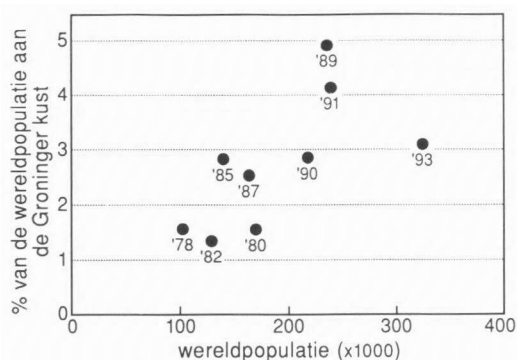

Figuur 1. Kaart van de Groninger noordkust. Het kweldergebied is gearceerd weergegeven. De staafdiagrammen geven het gemiddeld aantal Rotganzen per kwelddedeelte in de maand mei, vóór en na 1988.

succesvol broeden in het hoge noorden.

DE BETEKENIS VAN DE GRONINGER KUST

De Groninger kust tussen het Lauwersmeer en de Emmapolder (figuur 1) is dankzij de uitgestrekte kwelders een van de belangrijke voorjaarsgebieden voor de Rotgans. Voor de jaren vanaf 1976 waarin een volledige mei-telling van dit gebied beschikbaar was is het aantal ganzen, uitgedrukt als percentage van de wereldpopulatie, uitgezet tegen de grootte van de wereldpopulatie in dat jaar (figuur 2). De wereldpopulatie is in die tijd toegenomen van ruim 100.000 in 1978 tot naar schatting 325.000 in 1991. Figuur 2 laat zien dat de aantallen aan de Groninger kust sterker gestegen zijn dan we op grond van de toename van de wereldpopulatie zouden verwachten: van 1600 ganzen (1,6%) in 1978 tot maximaal 11.700 (5%) in 1989. Ook in de jaren vóór 1978 was er al sprake van deze ontwikkeling (Lambeck

Figuur 2. Aantal Rotgansen in mei langs de Groninger kust, uitgedrukt als percentage van de wereldpopulatie. De jaren waarvan geen volledige mei-telling beschikbaar was zijn niet weergegeven.

& Sikkema 1983). Op de kwelders van bijvoorbeeld Terschelling (Ebbinge 1992) en Schiermonnikoog zijn de voorjaarsaantallen niet toegenomen in de betreffende periode. In deze gebieden was de maximale opvangcapaciteit

Rotgansen in Groningen.

Foto Emo Klunder

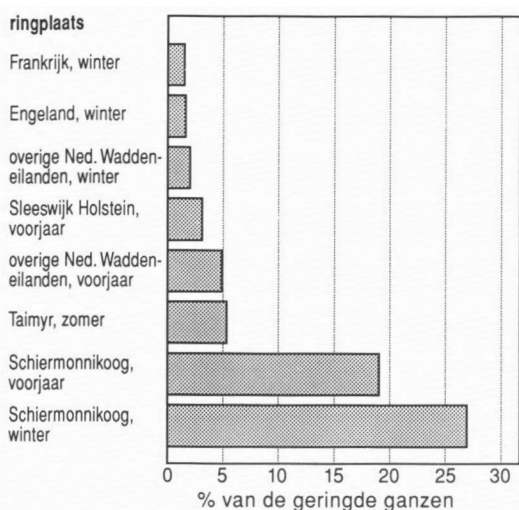
teit blijkbaar al lange tijd bereikt. Pas onder druk van de stijgende aantallen werden de ganzen genoodzaakt de Groninger kust intensiever te gaan gebruiken. Waarom dit een "tweede keus-gebied" was is niet duidelijk. Rotganzen zijn in staat om in het voorjaar de vegetatie lange tijd in een voor hen aantrekkelijk groeistadium (zeer kort = eiwitrijk) te houden. Ze doen dit door elk deel van het foerageergebied om de paar dagen met een grote groep intensief te begrazen. In de tussenliggende tijd wordt dit deel met rust gelaten zodat er weer nieuwe sprietjes kunnen groeien. Vanuit deze wetenschap is het te begrijpen dat juist een groot aantal ganzen in staat is een gebied aantrekkelijker te maken voor nog meer ganzen, als tenminste nog niet het hele potentiële foerageergebied in gebruik is. Dit fenomeen zou de toename aan de Groninger kust gedeeltelijk kunnen verklaren.

Het is bekend dat onder invloed van begrazing van de kwelder met vee, het aandeel van de voor ganzen aantrekkelijke voedselplanten in de vegetatie toeneemt. De zwaarste begrazing door ganzen, gemeten door het aantal keutels per oppervlakte te tellen, vinden we dan ook op de kweldergedeeltes die intensief beweid worden. Van een toename van de kwelderbegrazing met vee die de toename van de ganzen zou kunnen verklaren is echter aan de Groninger kust geen sprake. In de jaren rond de dijkverzwaring (1979-1983) is de kwelder, om praktische reden, zelfs minder intensief beweid (pers.med. K. Dijkema). In figuur 1 is te zien in welke mate de verschillende kweldergedeeltes in mei door de ganzen benut worden. In de jaren voor 1988 (minder dan 5000 ganzen in mei) zien we een regelmatige verdeling van de ganzen over het hele kweldergebied. Na 1988 (meer dan 5000 ganzen) laat de Noordpolderkwelder de grootste toename zien. Ook op de kwelders ten westen van de Noordpolder nemen de aantallen sterk toe maar meer naar het oosten nemen ze af. De Noordpolderkwelder is het grootste aaneengesloten kweldergebied dat intensief met vee beweid wordt. De sterke toename aldaar toont duidelijk de invloed van be-

weiding op de opvangcapaciteit voor ganzen. Vreemd genoeg komt de Rotgans in de Dollard nauwelijks voor, alleen op de Punt van Reide worden ze wel eens gezien, zoals 120 in mei 1992. De Dollard is echter de laatste tien jaar "ontdekt" door de Brandganzen *Branta leucopsis* die er tegenwoordig vooral in maart en april massaal pleisteren, bijvoorbeeld 18.000 in maart 1993 (pers.med. P. Esselink). Hoewel de vegetatie op de Dollardkwelders misschien niet optimaal is voor de Rotganzen (te ruig), wordt een groot deel van de vegetatie gedomineerd door kweldergras, de belangrijkste voedselplant voor de Rotgans in het voorjaar. Zouden de Rotganzen nog verder in aantal toenemen, dan lijkt kolonisatie van de Dollard door deze ganzesoort in de toekomst zeker mogelijk.

WELKE GEBIEDEN BEZOEKEN DE "GRONINGER" ROTGANZEN NOG MEER?

Het uitrusten van Rotganzen met afleesbare kleureringen heeft veel informatie opgeleverd over het trekgedrag van individuele vogels. Er blijkt een grote mate van plaatstrouw aan bepaalde gebieden te bestaan. Zo bestond een groep ganzen op bijvoorbeeld de kwelder van de Westpolder jaren achter elkaar voor een deel uit dezelfde individuen. Maar gaan deze individuen naar een volgend gebied dan kunnen ze verschillende keuzes maken. De samenstelling van de groepen verschilt dus per gebied. Hoewel er aan de Groninger kust nooit Rotganzen geringd zijn, zijn er in totaal 209 verschillende individuen afgelezen. Figuur 3 geeft aan welk percentage van de op de verschillende plaatsen geringde ganzen één of meer keren aan de Groninger kust is waargenomen. Duidelijk is dat de op Schiermonnikoog geringde vogels er relatief vaak komen. Van de in de winter gevangen ganzen (in de polder) is 27% er wel eens gezien. De voorjaarsgroep (op de kwelder) is iets meer plaatstrouw aan Schier, van de vangsten uit deze periode is 19% wel eens aan de Groninger kust afgelezen. Sinds 1989 zijn er ook Rotganzen in het broedgebied op het Taimyr-schiereiland in het uiter-

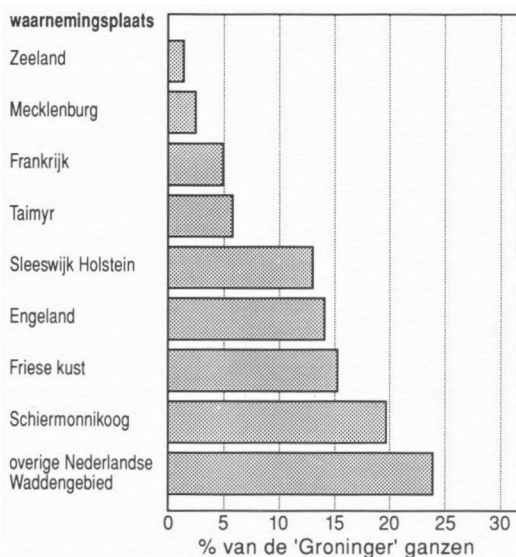
Figuur 3. Percentage van de geringde Rotganzen dat aan de Groninger kust afgelezen is, opgesplitst naar plaats en seizoen van ringen. Voorbeeld: 27% van alle in de winter op Schiermonnikoog geringde ganzen is aan de Groninger kust afgelezen.

ste noorden van Siberië geringd. Van deze dieren zijn er 23, wat neerkomt op 5,8% van de aldaar geringde ganzen, aan de Groninger kust afgelezen (figuur 3). Dit percentage komt aardig overeen met de fractie van de wereldpopulatie die de Groninger kust als foerageergebied gebruikt (figuur 2).

Figuur 3 zegt alleen iets over de plaatsen waar ooit Rotganzen geringd zijn, het geeft geen goed overzicht van alle gebieden die nog meer door de Groninger Rotganzen bezocht worden.

Van dit laatste krijgen we een betere indruk als we de groep ooit aan de Groninger kust afgelezen individuen als uitgangspunt nemen en kijken in welke gebieden deze vogels nog meer gezien zijn. In figuur 4 is voor deze gebieden de fractie van de Groninger groep weergegeven die aldaar is afgelezen. Hierbij heb ik voor elk individu slechts één waarneming mee laten tellen: de laatste waarneming in een ander gebied voorafgaand aan de meest recente waarneming aan de Groninger kust. In het geval dat

er geen waarnemingen elders zijn, is de ringplaats als waarnemingsplaats genomen. Helaas wordt niet overal even intensief naar geringde Rotganzen gezocht. De plaatsen waar veel waargenomen wordt worden nu dus overgewaardeerd. Ook uit figuur 4 komt naar voren dat er regelmatig uitwisseling met Schiermonnikoog plaats vindt, maar ook in tal van andere gebieden worden Groninger vogels waargenomen.

Figuur 4. Plaatsen buiten de Groninger kust waar geringde Rotganzen werden waargenomen vóór de meest recente waarneming aan de Groninger kust (zie tekst). De fractie van het totale aantal aan de Groninger kust afgelezen ganzen ($n=209$) dat in het betreffende gebied is waargenomen is weergegeven. Voorbeeld: 14% van de 209 geringden is vóór hun laatste bezoek aan de Groninger kust in Engeland afgelezen.

Veel van het gedrag van de ganzen wordt duidelijk als we de waarnemingen van een aantal individuele ganzen bekijken. In tabel 1 zijn voor drie individuen de waarnemingen per seizoen en per maand weergegeven. De eerste vogel, het mannetje W8GA, is na het ringen in april 1979 op Nordstrandischmoor in Sleeswijk-Holstein vijf jaar lang nooit waargenomen en hield zich blijikbaar op in gebieden waar

geen waarnemers komen. In februari 1985 wordt deze vogel in Engeland gezien en daarna lijkt de Groninger kust zowel in de herfst als in het voorjaar zijn vaste stek te zijn. In januari 1992 zwerft hij wat rond en wordt op Ameland en Terschelling gezien maar daarna verschijnt hij weer netjes aan de Groninger kust. In maart 1993 heb ik W8GA nog gezien bij Noordpolderzijk. Omdat deze gans als juveniel geringd is (in zomer 1978 geboren) is hij inmiddels 15 jaar oud, een voor Rotganzen respectabele leeftijd. Het vrouwtje Y4WE werd als volwassen

Tabel 1. Waarnemingen per seizoen en per maand van drie geringde Rotganzen. A = Ameland, E = Engeland, F = Friese kust, G = Groninger kust, T = Terschelling en Z = Zeeland.

jaar	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei
W8GA								
84/85					E			
85/86	G							
86/87		G	G					
87/88		G						
88/89		G						
89/90	G	G			G		G	G
90/91				G		GF	G	
91/92	G	G		AGT		G	G	G
Y4WE								
81/82			S					A
82/83								
83/84								
84/85							F	F
85/86							G	
86/87	G	G	G					
87/88		G	G		A		G	
88/89		G	G	G	G	G		
89/90							G	G
90/91		G	G	G		G	G	
Y1W8								
81/82			S	E	E	FS	FS	FS
82/83					S	S		S
83/84	S	S	S	S			S	FS
84/85		S	S				F	FS
85/86		S	S			F	F	F
86/87	S	S	S	S	Z	T	F	F
87/88	S	S	S		F	F	F	F
88/89		S	S	S	S	S	F	F
89/90		S	S	S	S	F	F	FS
90/91	SG			S		SF	F	

vogel geringd in de polder van Schiermonnikoog in december 1981. Ook zij wordt een aantal jaren weinig of niet gezien en kiest vanaf 86/87 de Groninger kust als haar vaste stek, zowel in het voor- als najaar. De 'vestiging' van zowel W8GA als Y4WE aan de Groninger kust valt samen met de sterke aantalstoename aldaar (figuur 2). Het laatste voorbeeld is van Y1W8 die, gelijk met de vorige gans, als onvolwassen mannetje op Schiermonnikoog geringd werd. Deze gans is zeer vaak waargenomen (in totaal 322 keer afgelezen!). De waarnemingen illustreren zeer fraai de vaste gewoonten: in de herfst is Schiermonnikoog de vaste stek van deze gans en in het voorjaar de Friese kust (Band- en Paesener polder), maar ook dan wordt regelmatig Schiermonnikoog bezocht. Slechts één maal is hij gezien aan de Groninger kust, in oktober 1990.

EEN VERRASSING

In de zomer van 1990 ging er voor het eerst een Nederlandse onderzoekploeg, waarvan ik deel uit mocht maken, naar het broedgebied van de Rotganzen in Taimyr. Omdat niet bekend was waar de Rotganzen precies broeden werd van te voren op goed geluk een plekje langs de 2000 km lange kustlijn uitgekozen voor vestiging van ons kampement en wel ten noorden van de delta van de Piassina rivier (74.07 NB, 86.31 OL). Er bleken inderdaad Rotganzen te broeden en spoedig ontdekten we een paartje waarvan beide partners geringd waren. Het bleek dat ik ze zelf in mei van het voorafgaande jaar op Schiermonnikoog geringd had. Het vrouwtje had slechts één ei dat met succes uitgebreed werd. Na het uitkomen van het ei verloren we deze vogels uit het oog. In februari 1991 ontdekte Hans Zwaagstra op de kwelder voor de Julianapolder dit paartje vergezeld van één volgroeid jong. Het was dit paar dus gelukt hun enige kuiken groot te brengen. Dit soort waarnemingen zijn alleen mogelijk dankzij de individueel herkenbare ganzen en zijn, in ieder geval voor de onderzoeker zelf, een stimulerende ervaring. Het maakt ook de band die er be-

staat tussen de kwelders langs de Groninger kust en de 5000 km verderop gelegen toendra van Taimyr wel heel duidelijk.

DANKWOORD

Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt de hier gebruikte gegevens te verzamelen: de tellers van de Groninger kust en de mensen die de geringde Rotganzen aflezen. Hierbij moeten met name worden genoemd Willem de Ruiter en Hans Zwaagstra, die beiden een aanzienlijk deel van de aflezingen aan de Groninger kust op hun naam hebben staan. Bart Ebblinge (IBN-DLO) stelde de Rotgansdatabank van alle aan de Groninger kust afgelezen Rotganzen ter beschikking en Jan van 't Hoff (provincie Groningen) leverde de uitgewerkte telresultaten van de Groninger kust.

LITERATUUR

- Ebblinge B.S. 1992. Regulation of numbers of Dark-bellied Brent Geese *Branta bernicla bernicla* on spring staging sites. *Ardea* 80(2): 203-228.
- Ebblinge B.S. & B. Spaans 1992. The importance of body-reserves accumulated in spring staging areas in the temperate zone for breeding of Dark-bellied Brent Geese *Branta b. bernicla* in the high arctic. In: Ebblinge, B.S. Population limitation in arctic breeding geese. Proefschrift Universiteit van Groningen, hoofdstuk 7: 144-155.
- Lambeck R.H.D. & C.P. Sikkema 1983. De Rotgans. In: Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher, 1983. De vogels van de provincie Groningen. Groningen, pagina 129-132.

Het broedgebied in Taimyr.

Foto Bart Ebblinge